

Izabella Sikorska-Wolak, Jan Zawadka

POSTAWY SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ WOBEC ROZWOJU TURYSTYKI WIEJSKIEJ

ATTITUDES OF THE LOCAL COMMUNITY TOWARDS THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM

Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, SGGW w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: izabella_sikorska-wolak@sggw.pl;
jan_zawadka@sggw.pl

Summary. The paper presents the results of research, made among countrymen, who are not engaged in tourism. The research is dedicated to their attitude towards tourists and development of tourism. It was conducted in the years 2006–2009 in the chosen regions in eastern part of Poland. The attitude of countrymen was described by their emotional relationship towards tourists, their opinion about people, who had already been engaged in tourism, their behaviour, necessity of tourism development in the region and the view of the region in the following 20 years. The results of research allowed to estimate positively the attitude of the chosen population towards tourists and development of tourism in these regions. The fact, if this attitude will be treated as a value of the region, depends on the style of management, conducted by local authorities.

Słowa kluczowe: agroturystyka, postawa, społeczność lokalna, turystyka wiejska.
Key words: agrotourism, attitude, local community, rural tourism.

WSTĘP

Turystyka wiejska już w latach 90. ubiegłego stulecia została uznana za jeden z markowych produktów turystycznych Polski (Strzembicki 2009). Dynamicznemu rozwojowi turystyki wiejskiej towarzyszy wzrost zainteresowań badawczych przedstawicieli różnych ośrodków naukowych tym fragmentem rzeczywistości społecznej i gospodarczej. Podejmowana w badaniach problematyka koncentrowała się najczęściej na takich zagadnieniach, jak analiza i ocena walorów przyrodniczych i kulturowych pod kątem możliwości ich wykorzystania w turystyce; analiza i ocena zagospodarowania turystycznego; marketing w turystyce wiejskiej; ekonomiczne i pozaekonomiczne korzyści, jakie z rozwoju turystyki osiągają wiejscy kwaterodawcy i całe społeczności lokalne; instytucjonalne czynniki rozwoju turystyki wiejskiej, w tym rola samorządów lokalnych, stowarzyszeń agroturystycznych oraz ośrodków doradztwa rolniczego; turystyka na obszarach szczególnie cennych przyrodniczo; analiza doświadczeń innych krajów w rozwoju turystyki wiejskiej. Badania z reguły prowadzono w wybranych regionach lub jednostkach terytorialnych szczebla lokalnego, a populację badawczą tworzyli wiejscy usługodawcy, turyści korzystający z wypoczynku na wsi oraz przedstawiciele samorządów lokalnych i innych instytucji wspierających rozwój turystyki wiejskiej. Znacznie rzadziej natomiast podmiotem badań byli mieszkańcy wsi, bezpośrednio nieświadczący usług turystycznych.

W artykule podjęto próbę analizy i oceny postaw niezaangażowanych w działalność turystyczną mieszkańców wsi wobec turystów i rozwoju turystyki wiejskiej. Autorzy wyszli bowiem z założenia, że spośród różnych uwarunkowań i czynników rozwoju turystyki wiejskiej to właśnie postawy mieszkańców w dużym stopniu, po pierwsze – kształtują „klimat”, w którym przebywają turyści, po drugie – ich przejawem są określone zachowania bądź tendencje do zachowań (badani mogą tworzyć grupę potencjalnych usługodawców), po trzecie – uwzględniając, że rozwój lokalny w dużym stopniu jest oparty na wykorzystaniu sił endogennych, zaś głównymi „aktorami na scenie lokalnej” są wiejskie społeczności, które mogą w znacznym stopniu wpłynąć na kształt procesów rozwojowych poszczególnych jednostek terytorialnych.

Zgodnie z definicjami wywodzącymi się z podejścia socjologicznego, a przyjętymi przez wielu psychologów społecznych, „postawa to określony, względnie trwały stosunek emocjonalny lub oceniający do przedmiotu lub dyspozycja do występowania takiego stosunku, wyrażająca się w kategoriach pozytywnych, negatywnych lub neutralnych” (Mika 1984). Warto odwołać się też do drugiej definicji: postawa to „względnie trwała struktura (lub dyspozycja do pojawienia się takiej struktury) procesów poznawczych, emocjonalnych i tendencji do zachowań, w której wyraża się określony stosunek wobec danego przedmiotu” (Mika 1984). Obie te definicje są bliskie sobie i można je przyjąć do dalszych rozważań.

CELE I METODYKA BADAŃ

Badania, których wyniki zaprezentowano w niniejszym artykule, przeprowadzono w Zakładzie Turystyki i Rozwoju Wsi Katedry Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa SGGW w latach 2006–2009 w ramach dwóch, szerszych tematów: *Ekonomiczno-społeczne determinanty rozwoju agroturystyki na Lubelszczyźnie (na przykładzie wybranych gmin wiejskich)* oraz *Turystyka wiejska szansą rozwoju wschodnich terenów przygranicznych na przykładzie wybranych gmin*. Jednym ze szczegółowych celów badań było rozpoznanie postaw przedstawicieli społeczności lokalnych wobec rozwoju turystyki. Przystępując do badań, sformułowano następujące pytania badawcze: jaki jest stosunek emocjonalny mieszkańców wsi do turystów; jak oceniają decyzje osób, które podjęły i rozwijają działalność w zakresie turystyki wiejskiej; jakie korzyści osiąga społeczności lokalne z rozwoju turystyki wiejskiej; czy sami rozważali możliwość podjęcia działalności turystycznej, a jeśli tak, to dlaczego jej nie podjęli; czy widzą potrzebę i celowość rozwijania turystyki w swojej gminie; jaka jest ich wizja gminy w perspektywie 20 lat?

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. W ramach pierwszego tematu badania przeprowadzono na terenie 12 gmin wiejskich województwa lubelskiego. Zastosowano dwa kryteria różnicujące gminy: jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz atrakcyjność turystyczną badanych gmin. Uwzględniając te kryteria, wyodrębniono cztery grupy gmin, czyli gminy położone na obszarach:

a) atrakcyjnych turystycznie i charakteryzujących się korzystnymi warunkami prowadzenia działalności rolniczej – gminy: Wąwolnica, Horodło, Adamów;

b) o małej atrakcyjności turystycznej i charakteryzujących się korzystnymi warunkami prowadzenia działalności rolniczej – gminy: Wojciechów, Siennica Różana, Borzechów;

c) atrakcyjnych turystycznie i charakteryzujących się niekorzystnymi warunkami prowadzenia działalności rolniczej – gminy: Susiec, Wola Uhruska, Janów Podlaski;

d) o małej atrakcyjności turystycznej i charakteryzujących się niekorzystnymi warunkami prowadzenia działalności rolniczej – gminy: Leśna Podlaska, Ulan-Majorat, Cyców.

W doborze gmin do poszczególnych grup wzięto pod uwagę, ile na ich terenie jest gospodarstw agroturystycznych. W wytypowanych gminach funkcjonowało łącznie 81 gospodarstw agroturystycznych.

Badania empiryczne w ramach drugiego tematu realizowano na terenie 14 gmin wiejskich położonych w bezpośrednim sąsiedztwie wschodniej granicy Polski. Były to gminy: Szypliszki, Giby, Płaska, Krynki, Dubicze Cerkiewne, Mielnik (woj. podlaskie); Rokitno, Wola Uhruska, Dorohusk, Horodło, Lubycza Królewska, Hrubieszów (woj. lubelskie) oraz Horyniec-Zdrój, Radymno (woj. podkarpackie). Na terenie tych gmin działalność w zakresie turystyki wiejskiej prowadziło 125 kwaterodawców, w tym 55,8% stanowiły gospodarstwa agroturystyczne, 27,2% – kwatery prywatne.

Badana populacja mieszkańców niezaangażowanych w działalność turystyczną liczyła łącznie 810 osób, w tym 160 (I temat) i 650 (II temat). Wśród respondentów nieznacznie więcej było kobiet (50,6% I temat i 58,6% – II temat). Badana grupa była dość zróżnicowana pod względem wieku, przy czym najliczniejszą grupę stanowiły osoby między 25 a 45 rokiem życia. Pod względem wykształcenia przeważały osoby z wykształceniem średnim i zasadniczym zawodowym. Czynne gospodarstwo rolne posiadało 68,6% respondentów, przy czym odsetek ten był mocno zróżnicowany w poszczególnych grupach gmin.

WYNIKI BADAŃ

Przeprowadzone badania empiryczne pozwoliły na udzielenie odpowiedzi na sformułowane na wstępie pytania badawcze.

Wyniki badań realizowanych w ramach pierwszego tematu wskazują, że pozytywną postawę wobec turystów przejawiało 50,7% mieszkańców wsi. Swój stosunek do przyjezdnych uzasadniali następująco:

- są to mili ludzie,
- zostawiają u nas swoje pieniądze,
- czegoś się od nich nauczyli,
- pozytywnie wpłynęli na sposób myślenia.

Tylko 13,1% badanych wykazywało obojętny stosunek do przyjezdnych, a pozostała część (31,2%) stwierdziła, że nie spotyka turystów, więc trudno im określić stosunek do nich. Zaledwie 5,0% badanych deklarowało negatywną postawę wobec do turystów z następujących powodów: nie są mili, zakłócają spokój, dają zły przykład mieszkańcom, kreują złe wzorce. Podobnie oceniali stosunek mieszkańców do turystów badani usługodawcy.

Znacznie bardziej pozytywny stosunek do turystów przejawiali mieszkańcy uwzględnieni w badaniach realizowanych w ramach drugiego tematu, zdecydowana bowiem ich większość (57,5%) oceniła swój stosunek do turystów w kategoriach pozytywnych, a niemal co piąty respondent (21,2%) – bardzo pozytywnych. Na obojętny stosunek do turystów wskazało 16,5% badanych, a na negatywny – tylko 1,1%. Największy odsetek mieszkańców bardzo pozytywnie ocenił stosunek do turystów w gminach o rozwiniętych funkcjach turystycz-

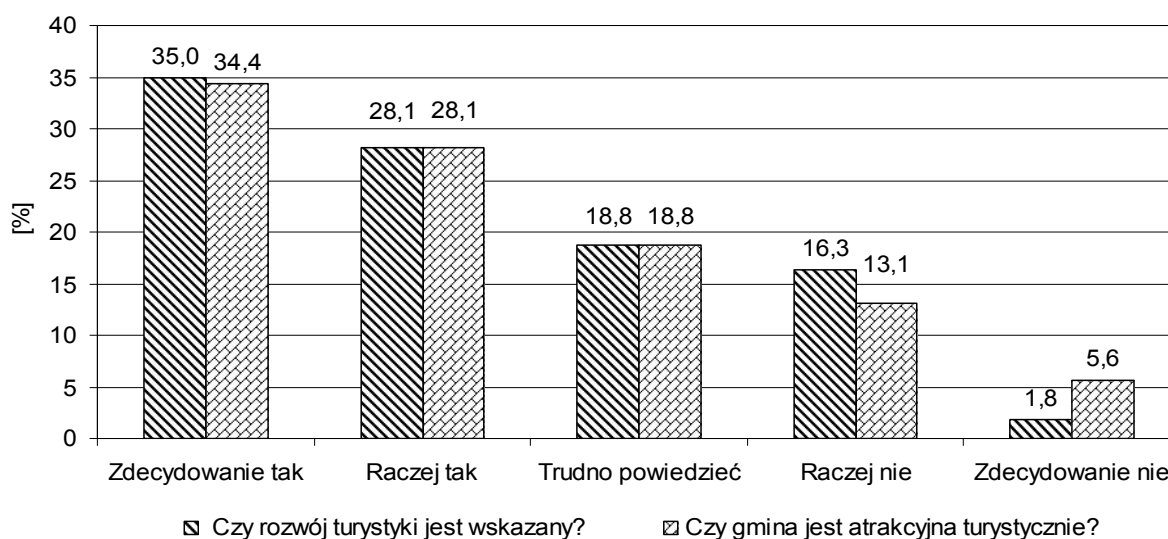
nych. Można więc przypuszczać, że rozwój tej funkcji był możliwy między innymi dzięki dużej gościnności mieszkańców wsi i ich przychylniej postawie wobec turystów.

Kolejnym przejawem postaw mieszkańców wsi wobec rozwoju turystyki była ocena decyzji osób podejmujących i rozwijających działalność w zakresie turystyki wiejskiej. Decyzje te ponad 60% badanych oceniło jako słuszne, tylko 2% jako błędne, pozostałe osoby nie potrafiły ocenić słuszności tych decyzji.

Prowadzona przez wiejskich usługodawców działalność turystyczna wywoływała u miejscowej ludności sprzeczne uczucia. Prawie połowa badanych (48,1%) wyrażała aprobatę dla kwaterodawców, a 4,4% zazdrościło im prowadzonej działalności. Poczynaniom usługodawców przyglądało się z zaciekawieniem 17,5% badanych mieszkańców, 20,0% z nich miało stosunek obojętny, a 4,5% badanych deklorowało dezaprobatę.

Jednym z wymiarów postaw mieszkańców wsi wobec rozwoju turystyki są ich zachowania. Problematykę tę uwzględniono w badaniach realizowanych w ramach drugiego tematu. Znaczna grupa respondentów (29,7%) rozważała zamiar podjęcia działalności turystycznej. Były to z reguły osoby młodsze, z wykształceniem średnim bądź zasadniczym zawodowym. Wśród rozważanych możliwości na plan pierwszy wysuwała się działalność agroturystyczna (13,2%), a w dalszej kolejności wynajem kwater prywatnych (8,2%), prowadzenie pensjonatu, usługi gastronomiczne (4,0%), organizacja imprez turystycznych, wypożyczalnia sprzętu turystycznego. Najczęściej wymienianą barierą rozpoczęcia tej działalności był brak środków finansowych (13,7%). Pozostałe to brak wiedzy i informacji na temat prowadzenia działalności turystycznej, brak czasu, zbyt młody lub zbyt podeszły wiek, brak akceptacji rodziny, obawa przed ryzykiem. Mimo że zdecydowanie najwięcej osób wskazywało na barierę ekonomiczną, czyli brak środków finansowych na rozpoczęcie działalności, to równie ważna była bariera edukacyjna. Wskazuje to na potrzebę podjęcia działań edukacyjnych i doradczych wśród mieszkańców wsi.

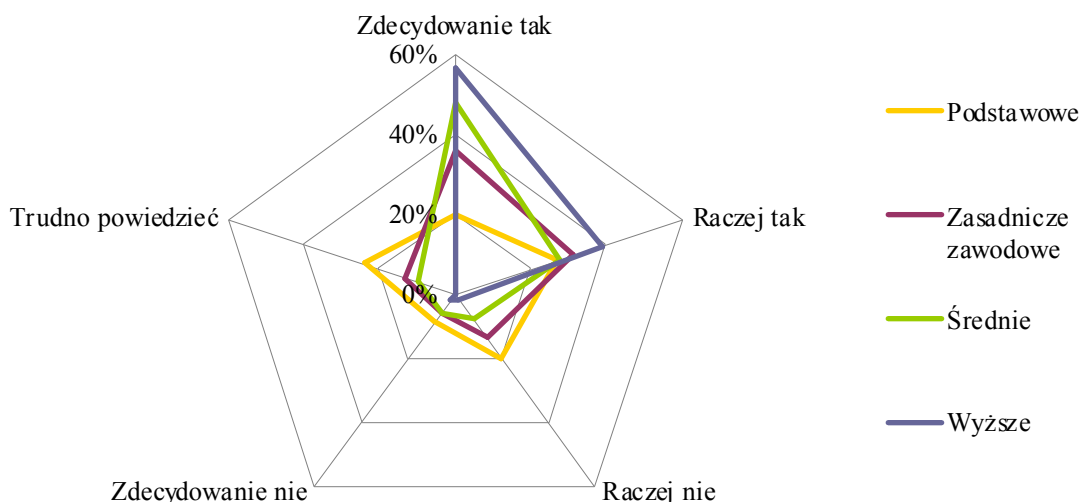
Pozytywne postawy wobec rozwoju turystyki badanej populacji mieszkańców ujawniły się także w opiniach na temat celowości rozwijania turystyki na terenie ich gmin, co zaprezentowano na rysunku 1.

Rys. 1. Opinie mieszkańców na temat celowości rozwijania turystyki i atrakcyjności turystycznej badanych gmin (%)

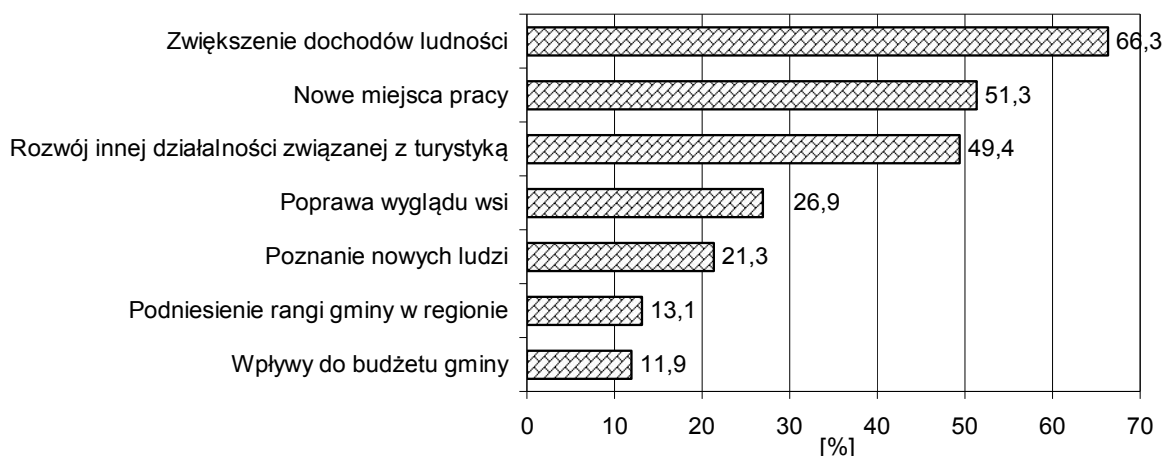
Odpowiedzi mieszkańców na pytanie: „czy warto rozwijać turystykę w ich gminie”, pokrywały się z opiniami dotyczącymi atrakcyjności turystycznej. Najwięcej odpowiedzi twierdzących zanotowano w gminach uznanych za atrakcyjne turystycznie – 81,5%. Udział osób negatywnie nastawionych do rozwoju turystyki znacznie był natomiast większy w grupie gmin o niskiej atrakcyjności turystycznej – prawie 30%.

Warto zaznaczyć, że opinie na temat celowości rozwijania turystyki w badanych gminach były znacznie zróżnicowane w zależności od poziomu wykształcenia respondentów, co zaprezentowano na rysunku 2. Można zauważyć, że wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia mieszkańców wzrastał ich pozytywny stosunek do rozwoju turystyki.

Rys. 2. Opinie mieszkańców na temat celowości rozwijania turystyki w badanych gminach w zależności od poziomu wykształcenia (%)

Celem uszczegółowienia prezentowanych wyników na rysunku 3 przedstawiono opinie mieszkańców dotyczące potencjalnych korzyści z rozwoju turystyki w ich gminach. Wśród nich w obu tematach dominują wskazania dotyczące korzyści ekonomicznych.

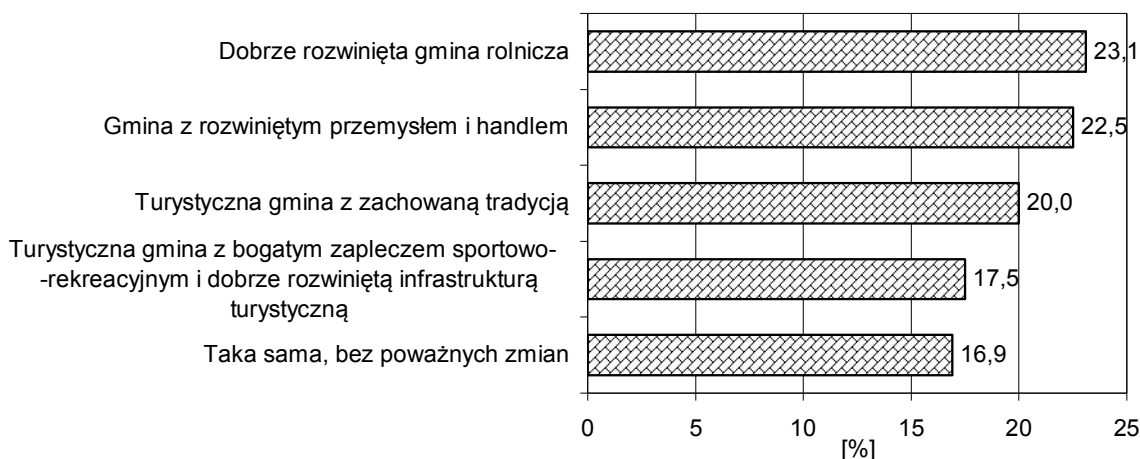

Rys. 3. Potencjalne korzyści związane z rozwojem turystyki w opinii mieszkańców. Badani mogli wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi

Znacznie rzadziej natomiast odpowiedzi były związane z korzyściami pozaekonomicznymi, a 13,1% badanych dostrzegło możliwość wystąpienia następujących negatywnych skutków rozwoju turystyki:

- przejmowanie przez ludzi (zwłaszcza młodych) negatywnych wzorców zachowań,
- zanieczyszczenia środowiska (zwiększenie ilości odpadów, spalin),
- wzrost cen.

Podczas wywiadów mieszkańców zapytano, jak powinna wyglądać ich gmina za 20 lat. Uzyskane informacje zaprezentowano na rysunku 4.

Rys. 4. Pożądaný przez mieszkańców charakter gminy za 20 lat

Jak wynika z zaprezentowanych danych, wśród perspektywicznych kierunków rozwoju gmin prym wiodła turystyka, na którą wskazało 37,5% respondentów. Na kolejnych miejscach uplasowały się rolnictwo, przemysł i handel. Warto zauważyć, że turystyka jest pożądanym kierunkiem rozwoju głównie w gminach grup I i III (średnio 55,0% wskazań). W grupach II i IV natomiast ponad połowa badanych mieszkańców wskazywała na rozwój rolnictwa, przemysłu i handlu jako optymalne kierunki rozwoju gminy. Prawie 17% natomiast twierdziło, że żadne zmiany nie są wskazane.

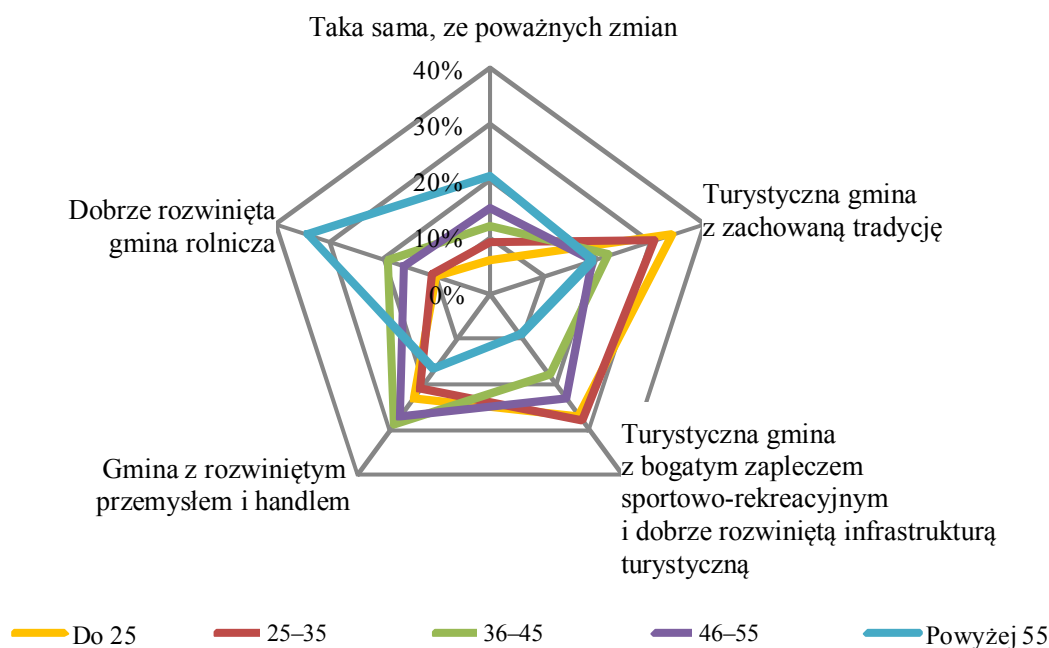
Należy podkreślić, że odpowiedzi respondentów na temat perspektywicznej wizji własnej gminy zróżnicowane były w zależności od wieku oraz poziomu wykształcenia, co zaprezentowano to na rysunkach 5 i 6.

Osoby relatywnie młode znacznie częściej wskazywały kierunki rozwoju związane z turystyką, dla osób w średnim wieku pożądanym kierunkiem rozwoju był przemysł i handel, a dla osób starsze – rolnictwo. Jest to trochę zastanawiające, bowiem badani wiejscy kwaterodawcy to w większości osoby starsze.

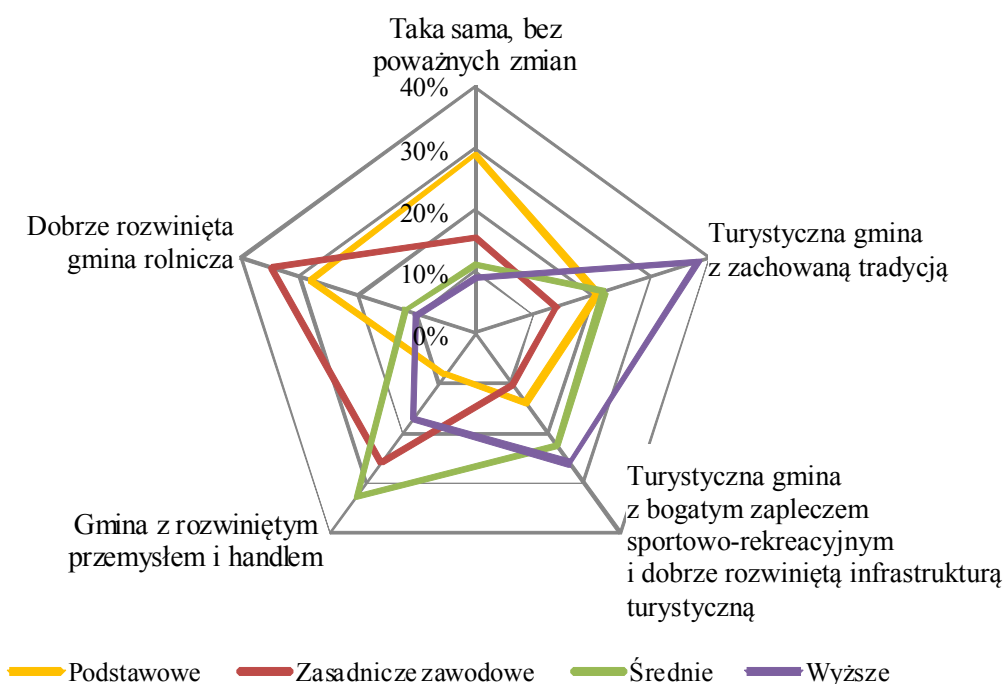
Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, można zauważyć, że osoby legitymujące się wykształceniem wyższym znacznie częściej wskazywały na turystykę jako pożądaný kierunek rozwoju własnej gminy. Wśród respondentów z wykształceniem średnim dominował przemysł i handel, a z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym – rolnictwo. Należy również podkreślić, że osoby z dwóch ostatnich grup znacznie częściej nie chciały zmiany funkcjonalnego charakteru własnej gminy.

O ile opinie na temat celowości rozwoju turystyki i korzyści osiągnięte przez społeczności lokalne były zbliżone w badaniach realizowanych w obu tematach, o tyle wizja gminy w perspektywie 20 lat zaprezentowana na rysunku 4 (temat I) różniła się zasadniczo. Zdecydowanie więcej mieszkańców, bo aż 90,3%, opowiedziało się za turystycznym rozwojem gmi-

ny w badaniach prowadzonych w ramach drugiego tematu badawczego, w tym 52,3% za gminą turystyczną z bogatym zapleczem sportowo-rekreacyjnym i dobrze rozwiniętą infrastrukturą turystyczną oraz 38,0% za gminą turystyczną z zachowaną tradycją. Tylko 8,9% za taką samą gminą bez poważniejszych zmian. Przyczyn rozbieżności w wynikach badań należałoby poszukiwać w tym, że po pierwsze, większość tych gmin (szczególnie w woj. podlaskim) leży na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania w rolnictwie.

Rys. 5. Pożądaný kierunek rozwoju gminy w zależności od wieku respondentów

Rys. 6. Pożądaný kierunek rozwoju gminy w zależności od poziomu wykształcenia respondentów

Z badań Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN wynika, że 30% tych gmin określono jako problemowe, to jest takie, w których szczególnie są nasilane problemy – w Polsce tylko 14,0% (Rosner 2002). Po drugie, większość tych gmin odznacza się dużą atrakcyjnością turystyczną ze względu na bogate walory przyrodnicze i kulturowe. Po trzecie, czynnikiem różnicującym jest lokalizacja badanych gmin – są to gminy położone peryferyjnie, w bezpośrednim sąsiedztwie wschodniej granicy kraju, a przesunięcie w przyszłości granic UE spowoduje swobodny przepływ ludności, w tym turystów zza wschodniej granicy.

Potrzebę turystycznego rozwoju badanych jednostek samorządu terytorialnego dostrzegają też władze gmin, co ma odzwierciedlenie w dokumentach planistycznych o charakterze strategicznym. Przykładem może być gmina Wola Uhruska czy Susiec, w których turystykę uznano za wiodący czynnik rozwoju lokalnego.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przedstawione wyniki badań wskazują, że postawy mieszkańców wsi wobec turystów i rozwoju turystyki wiejskiej są na ogół pozytywne. Ich przejawem są m.in. zawierający się w kategoriach pozytywnych i bardzo pozytywnych stosunek emocjonalny do turystów, pozytywne oceny decyzji sąsiadów, którzy już podjęli i rozwijają działalność turystyczną, rozważanie możliwości rozpoczęcia własnej działalności w tej dziedzinie, przekonanie o potrzebie i celowości rozszerzania funkcji turystycznej gminy. Turystyczny kierunek rozwoju analizowanych gmin, mieszczący się w zaprezentowanej przez badanych wizji rozwoju, jest uzasadniony bogatymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi, gościnnością mieszkańców, ale także wynikającymi z peryferyjnego położenia problemami rozwojowymi. To właśnie turystyka może przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, podniesienia rangi i zmiany oblicza badanych gmin z jednoczesnym zachowaniem ich unikatowego charakteru.

Czy i na ile te pozytywne postawy mieszkańców wobec rozwoju turystyki zostaną potraktowane jako niekwestionowane zasoby gminy, na ile turystyczny kierunek rozwoju będzie urzeczywistniany, w dużym stopniu zależy od aktywności władz i samorządów lokalnych. Stworzenie klimatu do rozwoju przedsiębiorczości, promowania i wspierania przedsiębiorczych zachowań w turystyce w już istniejących podmiotach i w całym środowisku lokalnym, kształtowania walorów użytkowych podnoszących atrakcyjność gminy, promocji turystycznej gminy może rozszerzyć funkcje turystyczne podległych im jednostek terytorialnych. Jest to zgodne z polityką wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Szczególnie pożądanym jest rozszerzanie funkcji turystycznych obszarów wiejskich o niekorzystnych warunkach rozwoju rolnictwa i innych, pozarolniczych form działalności. Tam bowiem turystyka wiejska (agroturystyka) może być jedynym sposobem poprawy standardu życia mieszkańców. Aby jednak turystyka stała się ważnym czynnikiem zrównoważonego rozwoju wsi, sama musi mieć charakter zrównoważony, to znaczy, że jej skala, formy i ich intensywność nie mogą pominąć aspektu środowiskowego. O tym powinny pamiętać władze lokalne kształtujące politykę rozwoju lokalnego oraz strategię rozwoju z uwzględnieniem funkcji turystycznej podległych im jednostek terytorialnych.

PIŚMIENNICTWO

Mika S. 1984. Psychologia społeczna. Warszawa, PWN, 111–117.

Rosner A. 2002. Lista gmin zaliczonych do problemowych, w: *Wiejskie obszary kumulacji barier rozwojowych*. Red. A. Rosner. Warszawa, PAN IRWiR, 213–215.

Strzembicki L. 2009. Budowanie marki turystyki wiejskiej – podstawowe determinanty i kierunki działań, w: *Marka wiejskiego produktu turystycznego, inicjatywy i inspiracje*. Kraków, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, 9.

